

ARHIVA MONOGRAFICĂ

MANIFESTĂRI SPIRITUALE

CONSIDERAȚII STATISTICE ASUPRA VRĂJITORIEI SATU- LUI RUNCU

DE DOCHIA IOANOVICI

CUPRINSUL: 1. *Introducere.* — 2. *Uneltele vrăjitoarești.* — 3. *Scopurile urmărite în operațiile vrăjitoarești.* — 4. *Persoanele care îndeplinesc riturile magice.* — 5. *Locul unde se practică ritul.* — 6. *Timpul când se săvârșește ritul.* — 7. *Concluzii.*

I.

CAPITOLUL de față reprezintă un fragment dintr'un studiu amănunțit asupra vrăjitoriei satului Runc, constatări la care am ajuns în urma cercetărilor monografice din vara anului 1930, întreprinse de Seminarul de Sociologie, Etică și Politică de sub conducerea d-lui profesor Dimitrie Gusti.

Am considerat ca vrăjă orice rit magic — acțiune sau gest — făcut în vederea unui scop de atins sau de înlăturat, având totdeauna un substrat superstițios.

Analiza noastră a avut în vedere unul din elementele constitutive ale societății, anume sentimentul religios considerat sub forma sa activă, adică magică, în opoziție cu forma sa pasivă — religia propriu zisă.

În acest studiu am căutat să relievez valoarea operațiilor vrăjitoarești din viața de toate zilele a sătenilor din Runc, întrucât sunt dominați de ele, în ce fel le conduc viața, în ce chip concep relațiile dintre fenomenele naturii și cum acționează asupra lor. Am căutat să desprind, într'un cuvânt, credințele și principiile călăuzitoare ale activității lor, încercând să stabilesc gradul de importanță al elementului vrăjitoresc așa cum el se relevă din manifestările vieții colective a satului.

Am grupat și clasat diferitele fenomene care m'au îndreptățit să vorbesc de o vrăjitorie a satului, vrăjitorie înțeleasă în sensul tehnic al cuvântului. Am menționat atunci când ocazia s'a ivit, întrepătrunderea între elementele vrăjitoarești cu cele religioase și am arătat că vrăjitoria practică în Runc se sprijină pe anumite principii care se pot defini și care sunt aceleași în toate timpurile și în toate societățile, și că aceste feluri de a proceda nu prezintă un aspect de inovație și de neînțeles; că ele sunt transmise pe calea tradiției, transmise a elementelor constitutive ale societății din care sunt parte, și care fac ca această tradiție, mai veche ori mai recentă, să schițeze un contur și să dea formă și unitate unui anumit complex sufletesc.

Încercând să analizez diferitele manifestări în care domină elementul vrăjitoresc, am arătat în ce fel principiile vrăjitoarești călăuzesc aceste manifestări pe care le-am clasificat, având în vedere tehnica întrebuintată, adică tehnica asemănării, participării și contradicției, fiecare fiind cercetat — în limitele posibilității — atât ca act făcut, îndeplinit, cât și ca acțiune de neutralizare, de desfacere a unei vrăji.

Pe baza manifestărilor constatate, am căutat să stabilesc orientarea proprie mentalității lor, cadrul și conținutul experienței dobândite.

Din cele ce vor urma, vom degaja că toate gândurile lor se învârtesc în jurul agriculturii și medicinei populare, acestea reprezentând cele două mari direcții: existența vieții și sănătatea.

Pentru a putea înțelege mai bine directiva mentalității ce-i domină, am făcut o descriere largă a scopurilor urmărite în operațiile vrăjitoarești, descriere făcută pe baza materialului documentar, constituit din fișe, material aflat în biblioraftul cadrului « Spiritual », ce este în păstrarea Seminarului de Sociologie al Facultății de Filozofie și Litere din București.

Încercările de caracterizare a vrăjitoriei satului Runc, le-am împărțit în două: o primă parte în care am vorbit de *Vrăji* și care cuprinde descrierea și interpretarea *Vrăjitoriei agrare*, *Vrăjitoriei terapeutice* și a *Ființelor cu puteri supranaturale*; în cea de a doua parte, fragmentul de față, expun considerațiile statistice asupra: *Uneltelor vrăjitoarești*, *scopurilor* urmărite în operațiile vrăjitoarești, *persoanelor* care îndeplinesc riturile magice, *locului* unde se practică ritul și asupra *timpului* când se săvârșește ritul.

Vorbind despre vrăjitorie și operații vrăjitoarești, gândul ni se îndreaptă parcă dela sine spre o întreagă serie de accesorii, fără de care aceste operații ar fi lipsite de sens.

În cercetările noastre, n'am întâlnit un singur caz măcar, o cât de neînsemnată acțiune magică, în care să nu constatăm intervenția unui obiect, presupus ca fiind înzestrat cu daruri excepționale, care să provoace, grăbească, asigure sau să împiedice realizarea unui scop, individual ori social.

Am constatat că pentru a face o vrajă, a o lega, ca și pentru a o deslega — Runcanii cunosc mijloace și contra-mijloace de natură magică, se servesc fie de lucruri, gesturi, cuvinte sau elemente îmbinate, toate înzestrate cu virtuți speciale și care se găsesc într'un continuu raport de dependență unele față de altele, se întrepătrund și se întregesc, riturile orale cu cele manuale, eficacitatea unora depinzând de întrebuițarea celorlalte.

Pentru a înțelege locul ce-l ocupă obiectele rituale în operațiile vrăjitoarești ale satului Runc, așa cum s'a putut desprinde din investigațiile făcute de noi, cum și pentru a ne face o idee — cât de sumară — dată fiind greutatea străngerii până la epuizare a acestui fel de material, pentru a ne face o idee de diversitatea naturii acestor obiecte, utilizate de săteni, vom da în rândurile ce urmează o enumerare statistică a lor în ordine alfabetică, menționând în dreptul fiecăruia frecvența întrebuițării și cazul special care necesită prezența acestor obiecte.

În acelaș fel vom proceda și cu scopurile, persoanele, locul și timpul, toate privite din punct de vedere al frecvenței lor în operațiile vrăjitoarești (1).

(1) Atragem atenția că statistica aceasta este alcătuită exclusiv pe baza materialului documentar, așa cum se află el consemnat în dosarul respectiv și într'un fișier special, păstrat în Seminarul de Sociologie al Facultății de Filozofie și Litere din București.

2. UNELTE VRĂJITOREȘTI

Ac	de 3 ori, în descântecele de boală și la mort, ca să nu se facă strigoi.
Aghiasmă	de 3 ori, pentru lecuț de boală.
Alun	1, pentru noroc în meserie.
Anin	1, pentru rod bun.
Apă	de 15 ori, pentru ursită, belșug, chemarea ploii, desfacere de blestem, descântecele de dragoste, de deochiu, pentru morți, pentru creșterea părului, pentru spălarea de păcate.
Arminden	1, pentru rod bun.
Ban	de 6 ori, la colindele de Crăciun, la prima bae a noului născut, pentru norocul lui, pentru belșug, la moarte.
Băț	de 3 ori, pentru spor la lucru, pentru noroc, pentru sănătate.
Bardă	1, pentru ursită la naștere.
Batistă	de 2 ori, pentru morți, la sfârșirea doliului.
Beteală	de 2 ori, la nuntă, la moarte.
Brad	de 2 ori, » » » »
Brăciri	de 2 ori, pentru ursită la naștere.
Brazdă	1, pentru sănătate.
Brănișori	1, pentru hărnicie.
Busuioc	de 14 ori, pentru noroc, pentru rod bun la descântecele de dragoste, de boală, de deochiu, pentru boli la animale, pentru ursită, la moliftă, la nuntă, contra grindinei.
Buruieni	de 6 ori, pentru paparude, pentru rod bun, pentru leac, la descântecele de boală, contra sperieturilor.
Caet	1, pentru ursită.
Carte	1, » »
Cămașe	2 ori, dar ce se face la nuntă mamei ginerului.
Cărămidă	1, pentru ploaie.
Cărbune	2 ori, pentru uns oala ca să dureze mult, la descântecele de boală, de deochiu.
Ceară	1, pentru mort.
Cenușe	1, la descântece de boală.
Ceapă	de 2 ori, la descântece de boală, pentru prevestirea vremii.
Cânepă	de 6 ori, la colinde, pentru pomană, pentru belșug, pentru morți, la descântece de boală.
Cârpă	de 6 ori, pentru morți, contra șerpilor, la nuntă, la moarte.

Câlți	1, pentru morți.
Colac	1, » »
Colivă	1, pomană.
Cotoveică	1, pentru rod bun.
Cracă verde	3 ori, pentru rod bun, pentru pus semn la terminatul lucrului, la câmp, pentru belșug, pentru sănătate.
Cruce	2 ori, pentru ploaie, contra cârțiții.
Cuțit	1, la descântece de boală.
Dovleac	3 ori, pentru mort, pentru noroc, la descântece de boală.
Dumbravnic	1, pentru ursită la căsătorie.
Făină de grâu	3 ori, pentru noroc, belșug, leac.
Fasole grasă	1, pentru ursită la naștere.
Ferestreu	1, » » »
Fir roșu și negru	5 ori, pentru ursită la căsătorie, pentru noroc, pentru leac, la descântecele de boală.
Flori	5 ori, la moarte, pentru leac, la vasâlcă.
Foc	2 ori, pentru morți.
Frâsinel	1, pentru leac.
Furcă	2, contra cârțiței, uliului.
Furnicare	1, ca să se prăsească păsările.
Găină	1, pomană pentru morți.
Gaz	2, pentru priveghiu la morți, pentru leac.
Gâscă	1, pentru belșug.
Gorun	1, pentru noroc la vite.
Grapă	1, pentru ploaie.
Grâu	7, pentru rod bun, pentru leac, pentru ursită, pentru sănătate, pentru făcătură de dragoste.
Iarbă mare	1, pentru crescut părul.
Icoană	1, contra grindinii.
In	1, pentru noroc.
Inel	1, pentru mort.
Lapte	1, pentru descântecele de boală.
Lanț	1, ca să se înoade gura lupului.
Leuștean	1, contra morței.
Lemn din crucea moroiului	1, contra moriilor.
Lână	4, pentru mort, pomană, la colinde.
Lingură	1, la descântecele de boală.
Lumânare	6, pentru morți, pentru leac, contra grindinii.
Măr	2, la moarte, pentru pomană.
Mălai	2, la botez, la nuntă, pentru belșug.
Marmură	1, pentru mort.

Miere	5, pentru noroc, ursită, pentru leac, pentru rod bun, la descânțece de boală.
Năpârcă	1, pentru leac, la descânțece de boală.
Nuc	3, pentru rod, pentru leac.
Oase	1, contra alor-sfinte.
Ouă	6, pentru noroc la pui, pentru leac, la descânțecele de boală, pentru mort, contra grindinii.
Oglindă	2, pentru ursită, pentru mort.
Opincă	1, pentru ursită.
Păcură	2, contra moroilor, holerii.
Pelin	4, pentru sănătate, pentru noroc, pentru ursită, contra morții.
Pene	2, pentru ploaie, în prima baie a primului născut, ca să nu plângă.
Peri de porc	1, pentru ursită.
Pâine	3, pentru ursită, pentru morți.
Părlău	1, pentru ploaie.
Pietre	2, pentru moarte, la descânțecele de boală.
Pieptene	2, pentru mort, să se încleșteze dinții lupului.
Plută	1, pentru creșterea părului frumos la fete.
Plug	1, la plugușor.
Porumb	6, pentru ploaie, pentru mort, pomană, pentru noroc.
Praf de pușcă	5, pentru mort, la descânțece de boală.
Răsteu de jug	1, la nuntă.
Rachiu	5, descânțece de boală, pentru belșug.
Rouă	1, pentru sănătate.
Rug de flori	2, la moarte.
Săcure	3, pentru rod bun, pentru prevestirea vremii, la animale.
Săgeată	1, pentru naștere ușoară, se bea apă după ??
Salcie	8, pentru leac, pentru desfacere de blestem, pentru belșug, pentru sănătate, pentru rod bun, contra grindinii.
Sare	6, să nu te spurce cucul, pentru oprirea ploii, la nuntă, pentru belșug.
Sapă	1, la moarte.
Scumpie	1, pentru leac.
Seu	1, pentru ursită.
Ștergar	2, pentru ursită, pentru mort.
Sevă de vie	1, pentru leac la ochi.
Sfoară	1, pentru doliu la primii copii.
Sfredel	1, pentru ursită la naștere.
Struguri	1, pentru pomană.

- Steagurile dela Bobotează . . . 1, contra grindinii.
 Sul de războiu 1, descântec de desfacerea blestemului.
 Tămâie 9, contra grindinii, moliftă contra holerii, contra
 duhurilor rele, pentru leac, pentru ploaie, la
 descântecele de dragoste, de boală.
 Topor 1, contra bolii.
 Troacă 2, pentru oprirea ploii.
 Treanță 1, contra șerpilor.
 Tron de lemn 1, pentru mort.
 Ulm 2, să nu se facă mortul moroi, contra duhurilor
 rele.
 Usturoi 7, contra moroilor, contra holerii, contra grindinii,
 pentru leac, la descântecele de boală.
 Unt dulce 2, la descântecele de boală, ca să se moaie fuiorul
 de cânepă.
 Vergeaua dela războiul de țesut. 1, pentru ursită la căsătorie.
 Vin 2, pentru ursită la naștere.
 Viță de vie 1, pentru creșterea părului.
 Zahăr 1, la nuntă.

Considerând cu atenție diversitatea acestor elemente, le putem reduce la un anumit număr de categorii și în același timp, putem stabili raporturi de proporționalitate între gradul lor de importanță.

Făcând aceasta, am ajuns în urma unei cercetări pe baze statistice, la următoarea clasificare:

1. Diverse obiecte fabricate pentru întrebuințare comună . . .	42	30,9%
2. Obiecte de natură vegetală	33	24,2%
3. Obiecte alimentare	24	17,7%
4. Obiecte naturale	12	8,8%
5. Obiecte animale	9	6,6%
6. Obiecte fabricate pentru întrebuințare specială	9	6,6%
7. Obiecte fragmente din alte rituri	4	3 %
8. Obiecte pentru îmbrăcăminte	3	2,2%
Total . . .	136	

3. SCOPURILE URMĂRITE ÎN OPERAȚIILE VRĂJITOREȘTI, CLASATE PE FRECVENȚĂ

Pentru îngrijirea celor morți	35
Pentru aflarea ursitei	32
Pentru belșug în gospodărie	32

Pentru ferirea de boale	29
Pentru descântecele de boală	27
Pentru chemat ploaia	12
Contra grindinii	10
Pentru pomană morților	7
Pentru iertarea păcatelor	7
Pentru frica de moarte	6
Pentru ferirea de moroi	6
Pentru creșterea părului	4
Pentru descântecele de dragoste	3
Pentru colinde	3
Contra duhurilor rele	3
Pentru desfacerea de blestem	2
Pentru descântecele de deochiu	2
Contra sperieturilor	2
Contra șerpilor răi	2
La Sf. Vasile	2
Contra lupului	2
Descânțece de vrășmașe	2
Pentru spor în primăvară	1
Punerea doliului	1
Lepădarea doliului	1
Contra cârțiței	1
Contra uliului	1
Pentru buna creștere a puilor	1
Plugușorul	1
Prezicerea vremii	1
Să fie moale fuiorul cânepei	1

Ceeace revine la următoarea schemă:

1. Scopuri medicale	67	28%
2. Scopuri având în vedere munca	59	24,7%
3. Scopuri având în vedere moartea	56	23,4%
4. Scopuri având în vedere ursita	32	13,8%
5. Scopuri pentru ferirea de duhuri rele	10	4,1%
6. Scopuri în legătură cu Crăciunul	6	2,4%
7. Scopuri având în vedere desfacerile de blesteme	4	1,6%
8. Pentru dragoste: { făcut de dragoste	3	1,2%
desfăcut de dragoste	2	0,8%
Total	239	

4. PERSOANELE CARE INDEPLINESC RITURILE MAGICE

1. Oricine	107	38,9%
2. Femei:		
a) Femei tinere	66	24%
b) Fete	19	6,9%
c) Babe	16	5,8%
Total	101	36,7%
3. Preotul	11	4 %
4. Copii	8	2,9%
5. Țigarii	7	2,6%
6. Anume persoane dintr'un ritual:		
a) Moașa	15	5,5%
b) Părinții mirelui	6	2,2%
c) Nașa	3	1,1%
d) Mireasa	3	1,1%
Total	27	10%
7. Bărbați:		
a) Băeți tineri	6	50%
b) Bărbați	3	25%
c) Moși	3	25%
Total	12	4,36%
8. Ciobanii	1	0,3%
9. Fierarii	1	0,3%
Total general	275	

5. LOCUL UNDE SE INDEPLINEȘTE RITUL

1. In locuința omenească	186	65,7%
2. La locul de muncă	25	8,8%
3. Oriunde	23	8,1%
4. La râu	21	7,4%
5. La Biserică	12	4,3%
6. In drum	8	2,8%
7. In cimitir	4	1,4%
8. La fântână	2	0,7%
9. In vii	1	0,4%
10. La locul de horă	1	0,4%
Total	283	

6. TIMPUL, CÂND SE INDEPLINEȘTE RITUL

1. La prilejuri de fapt	148	55 %
2. La sărbători	95	35,3%
3. Oricând	26	9,7%
Total	269	

* * *

7. În urma acestor rezultate statistice să vedem la ce concluzii putem ajunge. Constatăm în prim rând o strânsă legătură între toate aceste elemente: unealtă și scop, persoană, loc și timp.

Constatăm că scopurile urmărite în aceste operații vrăjitoarești se referă mai mult la sănătatea, buna stare, la cultul pentru cei morți precum și la îngrijirea unui cât mai bun viitor în viață, se referă adică la ursita omului.

E interesant de observat trecerea cam bruscă dela media acestor scopuri la media celorlalte, de ex. la cel al desfacerilor de blesteme sau făcături de dragoste care reprezintă o cotă de 1,2% și 0,8% în comparație cu primele de care am vorbit mai sus și care reprezintă câte un sfert din media totalității scopurilor urmărite.

Aceste practici vrăjitoarești deci, nu au un substrat dubios sau greu mărturisibil. Datorită faptului că percepțiile unei medicini superioare sunt necunoscute de Runcani, practicile vrăjitoriei terapeutice au prioritate asupra tuturor celorlalte. Practicile medicale presupun o colaborare de elemente și aceste elemente sunt obiectele cu valoare terapeutică și persoanele care știu opera cu ele. Obiectele necesare medicinei populare, am văzut din expunerea uneltelor vrăjitoarești, că sunt în majoritatea lor de natură vegetală și într'adevăr, ele reprezintă cifra de 46 dintr'un total de 67.

Faptul că obiectele care servesc uzului comun reprezintă cota cea mai ridicată de 30,9% în timp ce obiectele fabricate pentru o anumită întrebuințare specială vrăjitoarească, nu au decât o cotă de 6,6%, ne îndeamnă să deducem că vrăjile în majoritatea lor sunt strâns legate de viața zilnică a sătenilor din Runc. Considerând pe lângă aceasta și faptul că locul unde se practică cel mai mare număr de rituri magice este locuința gospodarului, a fiecărei familii, loc care reprezintă în rezultatele statistice cota de 65,7%, cifra este extrem de revelantă dacă observăm că cea imediat următoare ca importanță este abia de 8,8%, adică cea care reprezintă practicile făcute la locul de muncă.

Și apoi, nu e lipsit de importanță să facem o asociație între totalitatea vrăjilor și cei ce le îndeplinesc.

Din totalul de 275 al persoanelor implicate, 101 sunt numai femei, adică 36,7%, având în vedere că importanța imediat superioară este atribuită unei categorii cam vagi, difuze, categoriei « oricine » care reprezintă cota de 38,9%.

E mai concludent cred să considerăm categoria femeilor în raport cu cele ce îi succed. În satul nostru constatăm că importanța femeilor ca deținătoare ale vechilor tradiții, este covârșitoare.

Preotului, cu toată autoritatea de care se bucură în sat, nu-i revine în materie de vrăjitorie, decât o importanță, ca să mă exprim tot în termeni statistici, de 4%, iar bărbații — în general — nu contează ca vrăjitori decât în medie de 4,36%.

Acum, dacă cercetăm categoria femeilor, constatăm că nu toate dețin o egală valoare vrăjitoarească. Se pare curios că în acest domeniu de manifestări, babele sunt în minoritate, cu 5,8%, în vreme ce femeile tinere sunt în proporție de 24%. Totuș, am putea face următoarea ipoteză: cele 16 babe vrăjitoare (dintr'un total de 60 babe ale satului Runc) față de cele 85 femei tinere (dintr'un total de 180) nu ne îndrituiesc să deducem inferioritatea acestor!. Căci, oricum, nu e exagerat să spunem că babele, deși în număr mai restrâns, sunt totuș o forță mai intensă, sunt ca un rezervor în care se depozitează experiențele, trăirile și sufletele celor care nu mai sunt. Aceste trăiri, ele le împrăștie în juru-le, iar femeile mai tinere le culeg și le trăesc la rândul-le, constituind un mijloc de expansiune al celor adunate cu anii și cu viața.

Increderea ce o au sătenii din Runc în eficacitatea practicilor vrăjitoarești, crează în mod neîndoișor o atmosferă de nesiguranță, de neprevăzut, însoțită de teamă de îndată ce ar fi puși în imposibilitate de a îndeplini aceste practici.

Impresionați de neregularitatea fenomenelor din natură, de mulțimea și diversitatea boalelor neînțelese, impresionați mult mai profund decât de buna stare normală, ei presupun o serie de dăhuri superioare « trimise de Dumnezeu », pentru răsplata sau pedeapsa oamenilor. Aceste dăhuri pot fi însă înduplecate prin exacta împlinire a riturilor prestabilite, rituri care fac să se îndepărteze, să îmblânzească sau să distrugă reaua lor influență.

Vrăjitoria, așa cum am constatat-o în satul Runc, e numai de natură defensivă — cum am mai spus-o în altă parte a acestor considerații, defensivă, fiindcă nu urmărește decât să se apere de ceea ce ar putea fi vătămător pentru om. Lupta pentru apărarea existenței sale, pentru bunul său traiu.

Nu e vrăjitorie care lucrează în colaborare cu geniile rele, cu diavolul; am văzut din contră, că Runcanii fac tot ce le stă în putință să îndepărteze aceste spirite din jurul lor.

Credința în actele magice, în puterea lor mistică, e uneori nedistinctă de credințele de natură religioasă: se întrepătrund în așa fel încât foarte adesea este aproape imposibil a le separa în mod categoric. Totuș, dacă încercăm să pătrundem în esența fiecărui act — religios și vrăjitoresc — vedem că ambele prezintă două caractere deosebite. Credința de natură pur religioasă are eficacitate mai mult prin puterea trăirii sentimentului religios, se manifestă prin rugăciuni, procesiuni, este o cerere al cărui rezultat nu-l cunoști anticipat, o rugăciune după care spun « cum o vrea Dumnezeu, dela el vin toate ».

Cu totul altfel este tendința din operațiile vrăjitoarești; nu poți spune vrăjitorie fără să nu presupui o anumită operație, implicând o serie de acțiuni mai dinainte hotărâte, operație al cărei rezultat e pentru totdeauna fixat — într'un acelaș ordin de fenomene. Exemplele sunt abundente atât în vrăjitoria agrară cât și în cea medicală. Căci dacă nu s'ar presupune ca sigur rezultatul, ar fi inutilă practica.

Cu toată diferența ce trebuie recunoscută între religie și vrăjitorie, nu cred că s'ar putea spune că între ele există o prăpastie peste care nu se poate trece.

N'aș putea de ex. adopta părerea referitoare la lipsa de penetrație între una și alta, la repugnanța religiei pentru magie, fiindcă magia profanează cele sfinte, fiindcă nu există biserică magică, n'aș putea adopta această părere pentru simplul motiv că faptele vorbesc altfel.

Cum s'ar putea explica altfel mărturia celor care descântă că « dacă postești și te rogi la Dumnezeu așa are leac descântecul, altfel nu », descântec care am văzut că nu e o simplă rugăciune, că descântătoarea, spunând descântecul mai are o lingură la brâu, mai face semnul tăierii cu un cuțit, împunge cu acul, împrăștie fum, mai suflă și mai scuipă? cum altfel s'ar putea explica acest exemplu și atâtea altele asemănătoare, dacă nu printr'o întregire a uneia prin alta? Și apoi, vrăjitoria așa cum se practică în Runc, nu e de natură să izoleze pe cei cari o practică, nu-i poate izola fiindcă o practică întreg satul.

O putem considera chiar ca un fenomen de ordin social, fiindcă corespunde la funcțiuni psihologice colective, fiindcă ea crează o atmosferă care se poate transmite, care pare a fi contagioasă până a cuprinde sufletele tuturor.

Credința în puteri străine de persoana lor, le inspiră în mare parte conduita de toate zilele. Și această conduită nu urmărește, după cum am văzut, decât numai scopuri practice: îmbelșugarea recoltelor, venirea ori oprirea ploii, vindecarea bolilor, etc.

Dacă încercăm să înțelegem fondul pe care se sprijină actele lor, nu putem găsi observații critice, ci totdeauna apropiere închipuite, ipoteze inspirate de asemănările cele mai superficiale. Aceste asemănări li se impun așa încât îi scutesc de experiență și de o acțiune rațională, le procură mijlocul de a înțelege ușor, fără oboseală mintală.

Se mulțumesc locuitorii din Runc cu noțiuni mai vagi și nu se simt nemulțumiți de nepotrivirile dintre credințele lor și fenomenele naturii. Au o privire mai scurtă și nu se duc cu mintea pe drumuri neumbrate. Ei știu atât: să împlinească obiceiurile și tradiția, instinctiv, cu încredere, fiindcă « așa-i obiceiul, așa am pomenit de când ne știm ».